

Bizans’ın Kendine Özgü Bir Taşra Kenti Philadelphia’da Ekonomik Faaliyetler ve Ticari Mekânlar (XI- XIV. Yüzyıllar)*

Nurcan BARMAN^{1*}

¹ Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, ANKARA.

* nurcanbarman@hacettepe.edu.tr

Öz- Philadelphia (Alaşehir), pek çok yönüyle Bizans İmparatorluğu’nun önemli taşra şehirlerinden biri olmuştur. Kent, dini açıdan önemlidir, çünkü İncil’de adı geçen yedi kiliseden biri Philadelphia Kilisesi olup bu kiliseler içerisinde övgüye nail olan iki kiliseden biridir. Bu nedenle kent, önemli hac merkezlerinden birisi olmuştur. İdari yönden ise, kent hanedan mensupları ve önemli komutanlar tarafından yönetilmiştir. Merkezi otoritenin zayıfladığı dönemlerde özellikle 14. yüzyılda kent, yarı özerk bir bölge statüsü elde etmiştir. Askeri yönden de güçlü ordusu ve savunma alanları, surlar, kule, kapılar vb. yapılara sahip olmasıyla bilinmektedir. Aynı zamanda ekonomik faaliyetleri ve ticaret mekânları itibarıyla da Philadelphia oldukça karakteristik bir örnektir. Kentin en belirgin ve dikkat çekici ticari faaliyetlerinden birisi tekstildir. Kent bu alanda oldukça gelişmiş ve özellikle de devlet kontrolü altında üretilen ipekli kumaş imalatının yapıldığı önemli merkezlerinden biri olmayı başarmıştır. Aynı şekilde dericilik alanında da faaliyet göstermiş ve yerel ayakkabı üretim merkezi haline gelmiştir. Yukarıdaki ekonomik faaliyetlere ek olarak, kent verimli toprakları ve elverişli iklimi sayesinde tarım ve hayvancılık alanında da faaliyet göstermiştir. Kentin bu söz konusu ekonomik faaliyetlere ve önemli yollara hâkim bir konumda olması, onu yerel ve uluslararası ticaretin yapıldığı bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Bu nedenle kent merkeziyle yakın çevresinde ulusal ve uluslararası pazarlar, panayırlar kurulmuştur. Bu çalışmada, güçlü ekonomisiyle Batı Anadolu’da uzun yıllar varlığını sürdüren Philadelphia (Alaşehir) kentinin, ekonomik faaliyetleri ve ticari mekânları ele alınmıştır. Kentin ticari faaliyet gösterdiği; tekstil, deri, gıda ve ticaret gibi alanlardaki faaliyetleri ile bu alanlardaki ticari mekânları incelenmiştir. Bu sayede Bizans İmparatorluğu’nun önemli taşra kentlerinden biri olan Philadelphia’nın ticari faaliyetleri ve mekânsal örgütlenmesi genel hatlarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Kent tarihinin bir kesitine de ışık tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler- Bizans İmparatorluğu, Kent, Philadelphia, Ekonomik Faaliyetler, Ticaret.

Financial Affairs and Commercial Organization in the Distinctive Byzantine Provincial City: Philadelphia (XI-XIV Centuries)

Abstract-Philadelphia (Alaşehir) was one of the important provincial cities of the Byzantium in many aspects. Initially, the city was important in a religious context because the Church of Philadelphia is one of seven churches mentioned in the New Testament and is also one of two receiving praises so that it became a pilgrim site. Second, famous dynasty members and successful commanders ruled the city. Especially in those times, when the central authority of Byzantium was weakened, it achieved a semi-autonomous status. Moreover, the city was also stark in militaristic aspects, with a solid defense system, including the city walls, towers, and gates. Last but not least, it had a crucial role in terms of financial activities and commerce places. The most significant and remarkable commercial activity of the city was textile. Due to having superior development, Philadelphia became one of those which was allowed silk fabric production under the state controlled. It also had also a significant role in the leather trade and became famous in local shoe production. In addition to the financial activities mentioned above, Philadelphia improved itself in the field of agriculture and husbandry. In brief, the city became a prominent city of Byzantium due to both its financial activities and strategic location, being at the center of trade routes, so it played an essential role in local and international trade. With the effect of trade, it hosted several local and international bazaars and fairs either within the city center or periphery of it. These financial activities led Philadelphia to arise as a powerful city dependent on its economy. This article aims to provide the financial affairs and the commercial organization of Philadelphia (Alaşehir), one of the great cities in Byzantium and accomplished to long survive in the Western Asian Minor because of its well-developed economy. In this study, it is examined textile, leather, food production, and trade in Philadelphia and their possible locations in the city or around the city have been discussed. By doing so, one can better know about marketing and commerce in one of the important rural cities in Byzantium and understand the city’s history.

Keywords - Byzantium, City, Philadelphia, Financial Affairs, Trade.

* Bu makale Kendine Özgü Bir Bizans Taşra Kenti Philadelphia: Mekânsal Örgütlenme, İdari, Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Yapı (XIXIV. Yüzyıllar)” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Philadelphia, Geç Helenistik Dönemde Lidya'nın doğu ucunda Tmolos (Bozdağlar) eteklerinde, Kogamos (Alaşehir) çayının batısında, Maiandros (Büyük Menderes) vadisi ve Hermos (Gediz) ovasına giden önemli ticari ve askeri yol¹ güzergâhlarına hâkim, üç tepe üzerine bulunan bir alandır. Kent Kogomos vadi oluşu içinde ve Katacecaumene, 'yanık ülke' (Kula) Lydia ile Mysia sınırları arasındadır. Geniş bir volkanik ovanın kenarına kurulmuş olan kent verimli topraklara sahiptir.² Kent sahip olduğu coğrafi, stratejik ve ekonomik koşullar nedeniyle Geç Helenistik Dönemde ve daha sonra egemenliği altına girdiği Roma İmparatorluğu'nda siyasi, ekonomik, sosyal, dini ve kültürel açılardan da önemli bir kent olmuştur. Aynı zamanda kent, bu özelliklerini uzun yıllar devam ettirmiş ve Bizans İmparatorluğu'nun Lydia bölgesindeki³Anatolikon Theması ve daha sonra dâhil olduğu Thrakesion Theması'nın⁴ güçlü ve en önemli kalelerinden biri olmayı başarmıştır. Kentin bu derece önemli ve güçlü olmasının

¹ Bu yol güzergâhların askeri açıdan önemi: Pers Kralı Kserkses ve Büyük İskender ordularını bu yol güzergâhından sevk etmiştir. Aynı şekilde, İmparator Friedrich III. Haçlı Seferleri esnasında bu yol güzergâhını kullanmıştır. Daha fazla bilgi için bakınız: Charles Texier, *Küçük Asya*, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, C. II, Ankara, 2002 s.85-86; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), C. III, TTK Yayınları, Ankara, 2019, s.12-13. Bu rotaların ticari açıdan önemi: Bu yollar Symrna (İzmir) ve Ephesos gibi önemli liman şehirlerine ulaşıyordu. Aynı şekilde İç Anadolu'ya geçişi sağlıyordu. Bu sebeple her türlü ticari mal bu yollar üzerinden taşınmıştır. Aynı şekilde Dokimeion ya da Synnada (Afyon) mermeri de bu yol üzerinden batıya ulaşması sağlanmıştır. Daha fazla bilgi için bakınız. William M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş), MEB Basımevi, İstanbul, 1960, s.185-186; Nurşin Asgari, "Uşak Selçukler ve Çevresinden Roma Çağı Lahitleri ve Mermer Ocakları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı XXV, 1981, s.46.

²Stephani Byzantii, "Philadelphiea", *Ethnica*, C. V: Φ-Ω (ed. Margarethe Billerbeck Et Arlette Neumann-Hartmann) Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2017 s.37. Texier, *Küçük Asya* s.187; Colin J. Hemer, *The Letters to the Seven Churches of Asia in their Local Setting*, Jsof Press Sheffield, 1989, s.153-154; Strabon, *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII-XIII-XIV), (çev. Adnan Pekman), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s.174.Philadelphia ile ilgili olarak diğer antik dönem yazarların eserlerine baktığımızda; Gaius Plinius Maior, *Naturalis Historia* adlı eserinde, söz konusu kent ile ilgili olarak doğrudan bilgi vermez ancak kentin içinde akan Kogomos Nehri'nin kaynağı hakkında bilgi verir. "Tmolos Dağları, Kogomos Paktolos (Sart Çayı) ve Kaystros (Küçük Menderes) nehirlerinin doğduğu yerdir" diye bahseder. Plinius, *The Natural History of Pliny*, Çev. John Bostock ve Henry T. Riley, Henry G. Bohn, MDCCCLV, Cilt 1, London, 1855-57, s.465-466. Bir diğer antik dönem yazarlarından Klaudios Ptolemaios ise, *Geographike Hyphegesis* adlı eserinde şehri Lydia bölgesinde 59°38' 50' şeklinde konumlandırmıştır. Klaudios Ptolemaios, *The Geography*, (Çev. Edward L. Stevenson), Dover Publications, New York, 1991, s.113.

³ Bizanslı coğrafyacı Hierokles, VI. yüzyılda kaleme aldığı Synecdemos (Synnekdemus) adlı eserinde Philadelphia'yı Lydia Eyaleti'nin şehirleri arasında göstermiştir. Hierokles, *Le synekdêmos d'Hiérokls. Et L'opuscule géographique de Georges de Chypre*, (Ed. Ernest Honigmann), Éditions de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves, Brüksel, 1939, s. 25.

⁴ Bizans Devleti VII. yüzyılda Thema sistemini uygulamaya başlamıştır. Bu nedenle kent Anatolikon Theması içinde yer almıştır. Daha sonraki süreçte Anatolikon Theması üç bölünmüş ve söz konusu kent ise, Thrakesion Themasına dâhil edilmiştir. George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), TTK Yayınları, Ankara,1991, s.89-90,91; Johannes Kapeller Preiser, *Der Episkopat im spätem Byzanz: ein Verzeichnis der Metropoliten und Bischöfe des Patriarchats von Konstantinopel in der Zeit von 1204 bis 1453*, Verlag, Saarbrücken, 2008, 351-352; Mark Whittow, *Social and Political Structures in the Meander Region of Western Asia Minor on the Eve of the Turkish Invasion*", *Philosophy*, Oxford University, Doktora Tezi Oxford, 1987, s.280

altında yatan en önemli nedenlerden biri, sahip olduğu ekonomik dinamiklerdir. Bu dinamikler aynı zamanda kentin mekânsal örgütlenmesini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmada kentin, ekonomik ve ticari faaliyetleri incelenerek, kentin ticari mekanlarının tespiti amaçlanmıştır. Bu sayede kentin mekânsal örgütlenmesinin önemli bir unsuru olan ticari mekanlar hakkında genel bir çerçeve çizilerek, kentin morfolojik yapısındaki yeri ortaya konulmaya çalışılacak ve kentin ekonomik ve ticari tarihi hakkında genel saptamalara yer verilecektir. Elbette bunu İmparatorluğun genel iktisadi hayatından bağımsız düşünemeyiz ve bu nedenle öncelikle Bizans İmparatorluğu'nun iktisadi, özellikle de ticari faaliyetlerinden kısa da olsa bahsedilecektir.

Bizans Devleti'nde ekonomik faaliyetler devlet kontrolü altında yürütülmekteydi. Ticaret ve endüstriyel üretim, loncaların denetimi altında yapılırdı. Devlet, kendi çıkarlarını korumak amacıyla da olsa bazı malların ticaretini yasaklama ya da kısıtlama yetkisine sahipti. Ayrıca kişilere tahsis edilen tarım arazileri ve bu arazilerden elde edilen gelirler de devlet denetimi altındaydı. Bizans İmparatorluğu'nda ticaret ve endüstriyel üretim genellikle başkente, büyük şehirlerde ve kasabalarda yoğunlaşmıştı. Taşrada ise, genellikle tarımsal üretim yapılırdı.⁵ Doğu Roma'nın Anadolu'daki kentlerinde ticaret ve sanayinin olduğu bilinmekte ancak bu konuyla ilgili kaynakların kıtlığı nedeniyle tatmin edici bilgilere ulaşmak mümkün olmamaktadır.⁶ Bu nedenle konuyla ilgili olarak her türlü bilgi ve veri değerlendirilmeye çalışılmış ve bu çalışma ile ilgili olarak arkeolojik veriler değerlendirmek üzere şehrin araştırma ve kazı tarihçesine bakmakta fayda olduğu düşünülmüştür.

Kente Ernest Curtius 1871-1872 yılları arasında incelemelerde bulunmuş ve araştırmaları sonucunda kente bulunan surlar hakkında bilgiler vermiş ve mevcut bilgilerden hareketle de kentin bir haritasını çizmiştir.⁷ Auguste Choisy ise 1890'lı yıllarda kenti ziyaret ederek bazı incelemelerde bulunmuştur. Auguste Choisy, 1899 yılında yayımladığı eserinde, kente bulunan Aziz Ioannes Kilisesi ile ilgili bilgi vererek, yapının mevcut kalıntılar üzerinden bazı çizimler paylaşmıştır.⁸ Kente 1905 yılında gelen Georgios Lampakis, kentin tarihi mekanlarını ziyaret etmiş ve 1909 yılında yayımladığı eserinde, sadece kente bulunan kiliseler hakkında önemli bilgilere ve çizimlere yer vermiştir.⁹ Hans Buchwald, 1975-1979 yılları arasında kente yüzey araştırması yaparak, kente bulunan kiliseler ile ilgili önemli bilgilere yer vermiştir.¹⁰ Annie Pralong de, 1983-1984 yılları arasında kente yüzey araştırması yapmıştır ve araştırmaları sonucunda şehrin surları hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır.¹¹ Recep Meriç ise, 1986 yılında kente ilk arkeolojik kazı çalışmasını başlatılmıştır. Recep Meriç, kentin antik

⁵ Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2016, s.195.

⁶Speros Vryonis, *Küçük Asya'da Orta Çağ Helenizminin Çöküşü ve 11. Yüzyıldan Başlayarak 15. Yüzyıla Kadar İslamlaşma*, (Çev. İdem Erman), Kalkedon, İstanbul, 2020, s.25.

⁷ Ernst Curtius, "Philadelphiea, Nachtrag zu den Beiträgen zur Geschichte und Topographie Kleinasiens" *Aus den Abhandlungen der Königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, Tafel VIII, 1872, s.94-95.

⁸ Auguste Choisy, *Historia de L'Architecture*, C. I, Gauthier- Villars, Imprimeur- Libraire, Paris, 1899, s.527.

⁹ Georgios Lampakis, *Oi Epta Asteres tis Apokalypseos*, Pournaras P. S., Atina, 1909, s.377.

¹⁰ Hans Buchwald, "The church of St. John the Theologian in Alasehir' (Philadelphia)", s.312. *JÖP*, C. XXX, Verlag, 1981, s.312; Hans Buchwald, "Lascariid Architecture", *Form, Style and Meaning in Byzantine Church Architecture*, Ashgate Variorum, Sydney, 1999, s.279-280.

¹¹ Annie Pralong, "Les Remparts De Philadelphie", (Ed. Hélène Ahrweiler), *Philadelphie, Et Autres Etudes*, Publications De La Sorbonne, Paris, 1984, s.101-125.

tiyatrosunun olduğu bölgede kazı çalışmasına başlamıştır ve 1987 yılında bölgede kazı çalışmalarını Gavurtepe Höyüğü, Doğu kapısı, tapınak ve tiyatro çevresinde sürdürmüştür.¹² Recep Meriç 1990 yılında, kentteki kazı faaliyetlerini Aziz Ioannes Bazilikası ve Gavurtepe Höyüğü çevresinde devam ettirmiştir.¹³ Ancak 1990 yılından sonra bölgedeki kazı faaliyetleri ödenek yetersizliği nedeni ile durdurulmuştur. Daha sonraki yıllarda 2013 yılına kadar bölgede herhangi bir yüzey araştırması yapılmamıştır. 2013 yılında, Ali Yalçın Tavukçu ve ekibi kentte bir yüzey araştırması yapmıştır. Bu yüzey araştırması sonucunda; mevcut kalıntıları bulunan, surlar, Aziz Ioannes Kilisesi, tiyatro, tapınak, akropol, mezarlar, höyük, stadyon, mimari kalıntılar ve küçük buluntular hakkında bilgi vermişlerdir.¹⁴ Recep Meriç, 2018 yılında yayımladığı *Hermus (Gediz) Valley in Western Turkey Result of an Archaeological and Historical Survey* adlı çalışmasında şehirde bulunan Gavurtepe Höyüğü, tapınaklar, Aziz Ioannes Kilisesi ve kazılarda bulunan çanak çömlek gibi buluntulardan söz etmiştir.¹⁵ İncelediğimiz yüzey araştırmaları ve kazı raporlarında çalışmamıza konu olan mekanlar hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Ayrıca 2019-2021 yıllarında bölgede yapmış olduğumuz yüzey araştırmasında modern yerleşimin Philadelphia kentinin kalıntılarını üzerine kurulmuş olduğunu gördük. Bu yüzden Philadelphia'nın kalıntıları, Alaşehir'in mahalleri arasında kalmış, çok fazla hasar görmüş ve birçoğunun kalıntısı günümüze kadar ulaşmamıştır. Ayrıca aşağıda bahsi geçen Sümer Oral caddesi (Kışla caddesi) ve Yenice mahallesinde yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda, söz konusu yerlerin şehrin merkezinde olduğunu ve burada çok sayıda ev, iş yeri ve kamu binası bulunduğunu tespit ettik. Çalışmamıza konu olan mekânlıların önemli bir kısmının aşağıda açıkladığımız gibi bu cadde ve mahallenin bulunduğu yerde olduğunu düşünüyoruz. Ancak söz konusu mahale ve caddenin olduğu yerde kazı çalışması yapmak oldukça zordur. Zira kent merkezinde kazı yapmak arazi kazısına kıyasla çok daha fazla zor ve maliyetlidir, ki bu nedenle de uzun zamandır şehirde herhangi bir kazı faaliyeti yapılmamaktadır. Bu yüzden Philadelphia'nın ticari mekanlarını detaylı bir şekilde ortaya koyabilmek oldukça zor bir iştir. Fakat dolaylı yollardan da olsa en azından genel bir tablo oluşturmaya yetecek bilgiye ulaşmamız da mümkündür. Roma Devleti'nin imparatorluk döneminde inşa edilen kentlerin mekânsal örgütlenmesi; Geç Antik Çağ'da aynı şekilde devam etmiş, mahalleler, meydanlar, caddeler ve benzer yapılar korunmuştur. Ayrıca, halka açık yapılar (hamam, tiyatro, pazar yeri vb.) da tadilat edilerek kullanılmaya devam etmiştir.¹⁶ Bu bilgiler ışığında kentnin erken dönem ticari yapılarını incelemek mümkün gözükmektedir. Ayrıca, Bizans'ın Anadolu kentlerinde, orta çağ boyunca imalat sanayii ve zanaatkar nüfusunun varlığını sürdürdüğü de bilinmektedir. Diğer taraftan Anadolu'da, Selçuklu ve erken dönem Osmanlı kentlerinde de görülen endüstriyel üretim ile Geç Bizans şehirlerindeki imalat sanayinin benzer özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Zira Türk fetihlerinin yapıldığı dönemde Anadolu'daki

şehir hayatının tamamıyla değişmesi söz konusu değildir.¹⁷ Bu nedenle kentin, Osmanlı dönemindeki bilgilerinden istifade edilerek retrodiction yoluyla kentin ekonomik faaliyetleri ve ticari mekanları hakkında bilgi edinmek mümkün gözükmektedir. Çalışmamızda büyük ölçüde bu saptamalar çerçevesinde şekillenecektir.

Philadelphia'daki Atölyeler, Dükkanlar

Kentin daha IV. yüzyılda tekstil endüstrisi bakımından oldukça gelişmiş bir seviyede olduğu ve tüccarların "yün satıcıları" olarak bir lonca oluşturdukları görülmektedir. Aynı dönemde deri üretimi de oldukça gelişmiş, kentte bir deri işçileri birliği kurulmuştur. Bu nedenle Pergoman Kütüphanesi'nin ihtiyaç duyduğu parşömenin hammaddesi olan derilerin bir kısmı kentten sağlanmıştır.¹⁸ Kent, daha sonraki yüzyıllarda da bu alanlardaki faaliyetlerini sürdürmüş, özellikle de XIII ve XIV. yüzyıllarda önemli bir tekstil merkezi haline gelmiştir. Philadelphia, hanedan mensupları tarafından tercih edilen asaletin ve zenginliğin sembolü mor¹⁹ ipekli²⁰ kumaşların önemli üretim merkezlerinden biri olmuştur.²¹ Ayrıca 1280'lerde Smyrna ve Philadelphia'nın Cenova ve Lucca kentlerine ham ipek ihraç ettiği de bilinmektedir. Ancak kentin ürettiği ipek miktarı ve dağılımı hakkında detaylı bilgiler mevcut değildir.²² Dönemin soyluları ve elitlerinin tercih ettiği perdeler ve diğer tekstil ürünlerinin de kentte üretildiği bilinmektedir.²³ Ayrıca Osmanlı tarih yazarı Aşık Paşazade de eserinde, Yıldırım Bayezid ile Germiyanogulları Beyi'nin kızı arasında kurulan evlilik ittifakını naklettiği bölümde Germiyanogullarının, bu dönemde altın ve gümüş kıt olduğu için Alaşehir'de dokunan ve kızıl ivledi denilen elbise ve bayrak dikilen boyalı kumaşlarını I. Murat'a hediye olarak

¹⁷ Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu...*, s.213.

¹⁸ David Magie, *Anadolu'da Romalılar: Batı Anadolu ve Zenginlikleri*, (Çev. Nezih Başgelen ve Ömer Çapar), C. II, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 30-33

¹⁹ Gücün ve otoritenin simgesi olan mor rengi elde etmek zor ve masraflı bir işti. Söz konusu renk tonu, deniz salyangozlarından zahmetli bir çalışma neticesinde elde edilir. Genellikle kabuklu deniz hayvanlarından elde edilen bu boyalar kaliteli ve pahalıdır. Emrullah Kaleli, "Bizans İmparatorluğu'nda İpeğin Rolü ve Kullanımı", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XI, S. 20, 2019, s. 221.

²⁰ İpek, genellikle dut yapraklarıyla beslenen Bombyx Mori gibi bazı güve türlerinin kozalarının liflerinin işlenmesiyle elde edilir. İpek üretimi zahmetli ve zordur. Bu sebeple ipek, Bizans İmparatorluğu'nda lüks bir ürün olarak kabul edilmiş ve altın ve diğer kıymetli malzemelerle eş değer tutulmuştur. Ayrıca, ipek üretimi, ticareti ve kalitesi devlet garantisi altındadır. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız. Nancy P. Sevcenko "Silk" *ODB*, (Ed. Alexander P. Kazhdan ve diğerleri), C. III, OUP, 1991, s. 1896-1897.

²¹ Irène Beldiceanu Steinherr, "Notes Pour L'histoire D'Alaşehir Au XIV. S.", *Philadelphie Et Autres Etudes*, Publications De La Sorbonne Paris, 1984, s.34.

²² Scott Redford, "Caravanserais and Commerce" *Trade in Byzantium Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, Ed. Paul Magdalino, Nevra Necipoğlu ve Ivana Jevti, Koç Üniversitesi, İstanbul, 2013, s.310; Ece Turnator, "Trade and Textile Industry in the State of Nicaea through the Romance of Livistros and Rodamne (Thirteenth Century)", *Trade in Byzantium Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, Ed. Paul Magdalino, Nevra Necipoğlu ve Ivana Jevti, Koç Üniversitesi İstanbul, 2013, s.319; Angeliki Laiou ve Cecile Morrisson, *Bizans Ekonomisi*, (Çev. Bahattin Bayram), Runik Kitap, İstanbul, 2020, s. 213. İpek ve mor renk, halk kesimin erişimine uzak olmasının nedeni sadece pahalı ve değerli bir mal olması değil aynı zamanda gücün ve otoritenin simgesi olması idi. Bu sebeple de bu kumaşın kullanımı soylu ve elitlerle sınırlıydı. Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız. Robert S. Lopez, "Silk Industry in the Byzantine Empire". *The University of Chicago Press on behalf of the Medieval Academy of America*, C. XX, S. 1, 1945, s.2.

²³ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 1243-1453*, C. I, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979, s.30.

¹² Recep Meriç, "1986 Yılı Alaşehir Kazısı Raporu", (IX. Kazı Sonuçları Toplantısı) C. II, Ankara, 1987, s.243;

Recep Meriç, "1987 Yılı Alaşehir Kazısı" Raporu," (X. Kazı Sonuçları Toplantısı), C. I, Ankara, 1988, s.157

¹³ Recep Meriç, "1990 Yılı Kazısı Raporu", (XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı), C. I, Çanakkale, 1991, s.227.

¹⁴ Ali Yalçın Tavukçu vd., "Alaşehir -Philadelphia Araştırmaları", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (Haz. A. Özme) C. I, Gaziantep, 2014, s.304-309

¹⁵ Recep Meriç, *Hermus (Gediz) Valley in Western Turkey Result of an Archaeological and Historical Survey*, Ege Yayınları, İstanbul, 2018, s. 147-148.

¹⁶ Guntram Koch, *Türkiye'deki Geç Antik Dönem Önemli Merkezle ile Birlikte Erken Hıristiyan Sanatı*, (Çev. Ayşe Aydın), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s.99.

sunduklarını bildirilir.²⁴ Irène Beldiceanu Steinherr, söz konusu evliğin 28 Mart 1381'de gerçekleştiğini ve bu tarihte kentin Bizans egemenliği altında olduğunu ve ivladi kelimesinin Yunanca kökenli olduğunu, bu nedenle de bu kelimenin Doğu Roma'dan Osmanlıya geçtiğini ileri sürmektedir. Ayrıca kentin Osmanlı egemenliğine girdikten sonra da yaklaşık bir asır ipek üretimi yaptığı belirtilmiştir. Kent, tekstil alanındaki gelişimini sürdürmüş ve özellikle de Venedik, Şam ve İran gibi yerlerden ithal edilen atlas kumaşının dokunduğu önemli merkezlerden biri olmuştur.²⁵ Kenti 1764 yılında ziyaret eden Richard Chandler, kentin mükemmel tekstil ürünlerine sahip olduğundan söz etmiştir.²⁶

Kentin tekstil alanında bu derece başarılı olmasının nedeni gerekli ham maddenin²⁷ bir kısmına ve bu alanda yetişmiş insan gücüne sahip olması olabilir. Zira Bizans Devleti'nde ipek üretimi, ticareti ve kalitesi devlet garantisi altına alınmaktaydı. Bu nedenle de devlet için değerli tekstiller üreten dokuma loncası mensupları²⁸ bu mesleğe girmek isteyen adayları, liyakate dayalı zor bir sınavı tabi tutmakta ve sınavda başarılı olanları mesleğe kabul etmekteydi. Bu alanda çalışanlar, toplumda usta ve sanatçı kimseler olarak saygı görmekteydi.²⁹ Kent halkının Osmanlı egemenliğine girdikten sonra da bu alanda çalıştığını düşünmekteyiz. Örneğin, 1844-1845 yılı Temettuat Defterleri verilerine göre, kentte yaşayan gayrimüslim nüfusun önemli bir kesiminin tekstil alanındaki birçok mesleği esnaf ve sanatkar olarak icra ettiğini, özellikle bezzaz (bez ve kumaş satan esnaf), boyacı, çulhacı, "dikici, kalıçcı, kiçeci, kürkçü, mutaf, terzi, aba ve yapıcı olarak çalıştığını görmekteyiz. Alaşehir kazasının merkezinde toplam 149 tane dokumacı esnafı vardı. Bu esnafın içinde %41,61'ini terzi, %35,57'sini bezzaz, %8,72'sini terzi kalfası, %8,05'ini terzi çırağı, %6,05'ini diğer meslek kolları oluştururdu. Bu mesleklerin dışında 4'ü abacı, 3'ü yapıcı ve 1'i de mutaf olmak üzere³⁰ 8 kişi de diğer esnaf kollarında çalışıyordu.³⁰ Bu bilgiler çerçevesinde, kent tekstil alanındaki gelişimini uzun yıllar devam ettirmiş, Philadelphialılar bağımsızlıklarını kaybettikten sonra bile uzmanlaştıkları tekstil alanındaki mesleklerini icra etmeye devam etmişlerdir.

Kentte tekstil dışında deri üretiminin de çok geliştiği ve böylece tabakhaneleriyle ün saldıkları bilinmektedir. Ayakkabı üretiminin yerel merkezlerinden biri haline gelen kentte, ayakkabı üreticileri, II. Theodore Laskaris (1254-1258) döneminde saygın meslek statüsü kazanmıştır.³¹ Söz konusu meslek ile ilgili olarak 1844-1845 yılı

temettuat defterleri verilerine göre; kentte yaşayan gayrimüslim nüfusun bir kısmı dericilik meslek kollarından olan ayakkabıcı, ayakkabıcı kalfası, ayakkabıcı çırağı ve saracılık³² mesleğini icra ettiğini görülmüştür.³³ Kent ve kentin eski sakinleri, tekstil alanında olduğu gibi bu alanda da uzun yıllar var olmaya devam etmişlerdir. Bu bilgiler neticesinde kentte, tekstil ve dericilikle ilgili birçok atölye ve dükkânın olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Tahrir Defterlerinde yer alan bazı veriler bu kanaati güçlendirmektedir. Tahrir Defterinde 1572-73 yılında Alaşehirli boyacıların bir kısmının boyahane dükkânlarına konulan vergiye itiraz ettiklerine dair bilgi³⁴ kentte, boyahanelerin de olduğunu göstermektedir. Bu atölyelerin dışında kentte gıda sektörü ile ilgili de elimizde çok fazla bilgi olmasa da Skoteine (Boreine) Theotokos Manastırına ait tipikondan kentin elitlerinden olan Athanasia Mangaphas'ın manastırda yaşayan keşişlerin ihtiyaçlarını karşılamaları için bir un değirmeni bağışladığını; kentin kırsalında ve merkezine yakın yerlerde su³⁵ ve yel değirmenlerinin³⁶ bulunduğunu bilmekteyiz.³⁷ Söz konusu değirmenlerde bitkisel yağ çıkarma ve tahıl öğütme gibi işler yapılmaktaydı. Su değirmenlerinde genellikle kâğıt, deri ve kumaş gibi materyallerin işlenmesinde kullanılırdı. Skoteine (Boreine) Theotokos Manastırı'nın sahip olduğu mülkler arasında zeytin bahçeleri ve buğday tarlaları bulunmaktaydı.³⁸ Bu bilgiler çerçevesinde kentte tahıl üretimi ve zeytin yetiştiriciliği yapıldığı ve söz konusu değirmenlerde un ve zeytinyağı gibi ürünlerin üretildiği düşünülebilir.

Değirmenler, ekonomik kazanç sağlamak amacıyla kurulmuş yapılar ve bu yapıları işletmek için önemli derecede bilgi ve tecrübe gereklidir. Bu nedenle de değirmencilik bir sanat olarak görülmüştür. Bu alanda uzmanlaşan Philadelphialı değirmencilerin uzun yıllar bu mesleği devam ettirdiğini 1844-1845 yılı Temettuat Defteri kayıtlarında görmekteyiz. Temettuat Defteri'nin 1844-1845 yılına göre, gayrimüslim nüfusun "gıda sektörü içinde meslek kolları dağılımı; 13 tane değirmenci, 2 fırıncı, 2 kasap, 2 manav ve 1 yağcı olmak üzere toplam 20 esnaf şeklindedir. Gıda sektörü içinde, gayrimüslim nüfusun %66,04'ü değirmenci, %13,04'ü fırıncı, kasap ve manav, %6,04'ü" ise yağ üreticisidir.³⁹ Bu alanda hizmet veren kesimin önemli bir kısmını kentin eski sakinlerinin oluşturması tesadüf değildir.

²⁴ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, (Haz K. Yavuz ve Y. Saraç), Mas Matbaacılık, İstanbul, 2003, s.117.

²⁵ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. 1, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1994, s. 630.

²⁶ Chandler, *Travels in Asia Minor*... s. 312

²⁷ Philadelphia'ya yaklaşık 7 km. uzaklıkta olan Şehriyar (günümüzdeki ismi Şahyar) ipek böceği yetiştiriciliğinde önemli bir faktör olan dut ağaçları yetiştirilmektedir. Steinherr, "Notes Pour l'histoire d'Alaşehir..." s. 32. Charles Texier'de eserinde, kente tarımın ve hayvancılığın gelişmiş olduğunu anlatır. Texier, *Küçük Asya*, s. 84.

²⁸ Eparkhos'un kitabında, Prandioprates (ipek ithalatçısı), Metaxarius (ham ipek tüccarı), Katartarios (ham ipek işleyicisi), Serikarios (ipek dokumacısı), Vestioprates (ipek elbise satıcısı) gibi meslek örgütlerinden söz etmektedir. Ivan Dujčev, *The Book of the Eparchs*, Variorum, London, 1970, s. 236, 239, 241, 243.

²⁹ Sevçenko, "Silk", *ODB*, s. 1896; Kaleli, "Bizans İmparatorluğu'nda İpeğin..." s. 219-220.

³⁰ İsmail Aslan, *1844-1845 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Alaşehir Kazası'nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2010, s. 41.

³¹ Helene, Ahrweiler, "La région de Philadelphie, au XIVe siècle (1290-1390)", *Dernier bastionnel 'Hell'enismeen Asie Mineure*, *Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, C. CXXVII, S. 1, 1983, s. 194; Angelov, *Imperial Ideology and Political*... s. 228.

³² Saraç, eyer, diğer at koşum takımları gibi çeşitli ürünleri üretilen satan kişidir. Daha fazla bilgi için bakınız Zeki Tekin, "Saraçhane", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 111.

³³ Aslan, *1844-1845 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Alaşehir*...s. 41.

³⁴ Suraiya Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1500-1650*, Türkiye Araştırmaları Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s.182.

³⁵ Su değirmeni, su gücünden faydalanılarak elde edilen enerji ile çalışan geleneksel bir üretim aracıdır. Gülferah Ö. Çorapçoğlu ve Demet U. Binan, "Su Değirmenlerine Yönelik Bir Belgeleme ve Koruma Yöntemi", *Megaron*, C. XII, S. 2, 2017, s. 229.

³⁶ Yel değirmeni, yel değirmeni rüzgardan elde edilen enerji ile çalışan tipik bir üretim aracıdır. Söz konusu değirmenlerde her türlü hububat öğütülebilir. Özlem Ç. Kılıç, *Endüstriyel Arkeoloji ve Yel Değirmenleri: Karakol Köyü Örneği*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2011, s. 17.

³⁷ Maksimos, "Skoteine (Boreine): Testament of Maximos for the Monastery of the Mother of God at Skoteine near Philadelphia", (Çev. George Dennis), *Byzantine Monastic Foundation Documents*, (Ed. John Thomas ve Angela Constantinides Hero), *Dumbarton Oaks*, C. III, Washington DC, 2000, s.1178-1179; Pierre Nasturel, "Recherches sur le Testament de Maxime de Skoteinë (1247)", (Ed. Hélène Ahrweiler), *Philadelphie Et Autres Etudes*, Publications de la Sorbonne, Paris, s. 81-89.

³⁸ Jean Gimpel, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, (Çev. Nazım Özüaydın), Tübitak Yayınları, Ankara, 2004, s.1; Nasturel, "Recherches Sur le Testament de Maxime...", s. 85.

³⁹ Kılıç, *Endüstriyel Arkeoloji* ..., s.17; Aslan, *1844-1845 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Alaşehir*...s. 42.

Günümüzde Toptepe'nin ilerisinde Bahçe Arası mevkiinde, altı değirmen kalıntısı bulunmaktadır. Ancak, söz konusu değirmenler ile ilgili detaylı bir çalışma yapılmadığı için bu değirmenleri tarihlendirmek oldukça güçtür. Zira bu değirmenlerin bir kısmı tamamen yıkılmış; bir kısmı üzerine yenileri inşa edilmiş ya da farklı yapılar yapılmıştır. Ayrıca değirmenlerin bulunduğu yerlerin birçoğu özel mülktür. Bu nedenlerle söz konusu konuyla ilgili daha detaylı bir çalışma yapmak pek de mümkün değildir.

Kentin ticari mekânlarıyla ilgili olarak seyyahların notları boşluk doldurmada büyük önem taşımaktadır. Mesela, Evliya Çelebi kente 9 han ve kervansaray, 800 dükkân, 70 boyahane olduğunu ve kentin nefti boyaları ve tabakhaneleri ile ünlü olduğunu anlatır. Kenti ziyaret eden bir başka seyyah da Charles Texier'dir. Texier, şehrin gelişmiş bir tekstil sanayisi olduğunu bunun Hıristiyan ve Müslüman kadınlarının giydiği kıyafetlerin olağanüstü süslü ve zarif olmasını sağladığını aktarır.⁴⁰

Kentte bulunan söz konusu atölyelerin ve dükkanların yerlerine ilişkin elimizde kesin bilgiler mevcut değildir. Zira Bizans şehirlerinde kentsel alanlar zaman içerisinde gereksinime göre yeni işlevler yüklenerek dönüşüm geçirmiştir. Agoralar⁴¹ da gereksinime uygun olarak çeşitli yapılar yeni işlevler yüklenerek dönüşüm geçirmiştir. Agoraların üzerinde bulunduğu araziler; sivil (konut, dükkân, işlik vb.) dini (şapel, kilise, manastır gibi), kamu (hamam, çeşme gibi) ve askeri (kale, sur, kule, garnizon vb.) gibi mimari yapıların parçası olarak tekrar kullanılmıştır. Söz konusu kentsel dönüşümler özellikle Geç Antik dönemde başlamış, imparatorluğun Orta Bizans (717-1204) ve Geç Bizans Dönemine (1261-1453) kadar devam etmiştir. Söz konusu dönüşümler sayesinde Bizans kentlerinin ticaret merkezleri, açık meydanları ve eski agoraların işlek ana caddeleri üzerinde kemer altına dizili dükkânlara dönüşmesiyle oluşmuştur.⁴² Bu bilgilerden hareketle kentin dükkânları, atölyeleri ve ticaret merkezinin, kentin agorası ve çevresinde olabileceğini düşünebiliriz. Philadelphia'nın agorası tesadüfen bulunmuştur. Alaşehir'in merkezinde ve çarşının doğu kısmında Kışla caddesi üzerinde 1949 yılında belediyenin tesviye çalışmaları esnasında ortaya çıkartılan bir kitabe ve Roma dönemine ait bir agora bulunmuştur. Agorada bulunan bu kitabe üzerinde 5 Şubat 255 tarihinde Philadelphia'nın dini ve umumi panayırlardan alınan vergilerden muaf olduğu yazmaktadır.⁴³ Kentin agorası hakkında daha fazla bilgiye sahip değiliz. Ancak Manisa Arkeoloji

Müzesi, Alaşehir'in Yenice mahallesi'nde (156 ada 13 parsel taşınmaz üzerinde) 10.05.2016 tarihinde kazı ve sondaj çalışması yapılmıştır ve bir yapı kompleksi bulunmuştur. Bu yapı kompleksinin, farklı dönemlerde eklemeler yapılarak oluşturulmuş Bizans dönemine ait bir işlik olduğu tespit edilmiştir.⁴⁴ Söz konusu işliğin bulunduğu Yenice mahallesi ve agoranın kalıntılarının bulunduğu Kışla caddesinin (Kışla caddesinin bugünkü ismi Sümer Oral caddesidir) arasındaki mesafe, altı yüz veya yedi yüz metredir. Ayrıca söz konusu mahallenin bulunduğu yerdeki mahallelerin eski isimleri; Kazgani, Debbağhane (Tabbakhane) ve Eskiçarsı'dır.⁴⁵ Bu bilgilere ek olarak; Alaşehir'in merkezinde yerine göre üç beş metre derinlikte galeriler bulunmaktadır. Bu galeriler, şehrin güneyinden kuzeyine doğru birbirine paralel olarak uzanmaktadır. Galerilerin eni bir metre, yüksekliği iki metredir. Galeriler, horasan harcı ile yapılmış ve zeminine taş döşenmiştir.⁴⁶ Recep Akıncı'ya göre Alaşehir, eski dönemlerde dericilik ve tekstil alanında ünlü bir merkezdir. Bu nedenle de bu galerilerin kanalizasyon⁴⁷ olarak kullanıldığını ileri sürmektedir.⁴⁸ Bölgede kazı çalışmaları sürdürülmediği için galerilerin işlevi hakkında kesin bir bilgi vermek zordur. Ancak Philadelphia'nın ekonomik faaliyetleri göz önüne alındığında Recep Akıncı'nın görüşü makul bir görüş olarak kabul edilebilir. Söz konusu bilgiler çerçevesinde kentte; dokuma, deri ve boya atölyeleri ve dükkanlarının bulunduğu söyleyebiliriz. Bu atölye ve dükkanlar da agora ve çevresine konumlanmış olabilir. Ayrıca bu mekanların dışında kentte değirmenlerin, fırınların ve yağhanelerin de olduğunu söyleyebiliriz.

Philadelphia'da Kurulan Pazar Yerleri ve Panayırlar

Pazar ve panayırlar; tüccarların güvenli bir ortamda ticari faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gereken mekânsal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla uluslararası ticaret yollarının kesiştiği yerlerde, yıllık ya da sezonluk olarak belirli dönemlerde toplandıkları mekanlardır. Bizans İmparatorluğu'nda ticaret Mese⁴⁹ gibi bir ana cadde boyunca uzanan daimi dükkanlarda, Antik dönemdeki politik işlevinden soyutlanmış olan agorada kurulan pazar yerindeki geçici tezgahlarda ve şehir surları dışındaki açık arazilerde yapılmıştır.⁵⁰ Bizans Devleti ise panayırlara dini bir nitelik atfedilmiş ve panayırlar özellikle de şehrin koruyucu azizinin yıl dönümünde kurulmaya başlanmıştır. Söz konusu panayırların bazıları yılda iki kez kurulmuştur. Ayrıca, büyük panayırların dışında manastır

⁴⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, s. 59; Texier, *Küçük Asya*, s.84.

⁴¹ Agora, en basit ifadeyle "kent meydanı" olarak ifade edilen agoralar, Yunanca ἀγορά (ageiro) "toplanmak, bir araya gelmek" anlamına gelir. Bu terim süreç içerisinde "toplanılan yer" anlamına gelen ἀγορά (agora) kelimesine dönüşmüştür. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız. Güler Çelgin, "ἀγορά (agora)" *Eski Yunanca Türkçe Sözlük*, Alfa, İstanbul, 2018, s. 20. Agoranın mekânsal özelliklerine baktığımızda, ilk dönemlerde agora, şehir merkezine doğru konumlandırılmış, siyasi meclisler için bir buluşma yeri olan büyük bir meydandır ancak süreç içerisinde insanların ihtiyaçlarına göre agoraların etrafı sivil idare ve mahkemeleri binaları kurulmuş ve meydana bulunan açık alan genellikle pazar yeri olarak kullanılmış ve bu alanın çevresine de çeşitli dükkanlar inşa edilmiştir. Agoranın sınırları içinde yer alan yapıların arasında tapınakla ve meydana küçük sunaklar bulunur. Aynı zamanda agorada şenlik, tiyatro ve spor müsabakaları da düzenlenirdi. Homer Thomson, "The Agora at Athens and the Greek Market Place", *Journal of the Society of Architectural Historians*, C. XIII, S. 4, 1954, s. 9 – 11.

⁴² Arif Mısırlı ve Burcu Özgüven, "Bizans Dönemi'nde Kentin Dönüşümü: Agoraların Yeniden Kullanımına İlişkin Bir Değerlendirme", *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Değişen Kent, Mekân ve Biçim Bildiriler Kitabı*, (Ed. Ayşe S. Kubat vd.) Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.549; Foss, *Bizans ve Türk Dönemlerinde Sardis*, s.22

⁴³ Akıncı, *Eski Philadelphia*, s.93-94; Modjtchedi, "Alaşehir'de Mimari... s.7.

⁴⁴ Eren Sülek ve Lütfü Ekinci, *Manisa'nın Alaşehir ilçesinin Yenice Mahallesi'nde 156 Ada 13 Parsel 'de 10. 05. 2016'de Yapılan I ve II Numaralı Sondaj ve Kazı Raporu*, Manisa Arkeoloji Müzesi Arşivi, 2016, s 3.

⁴⁵ Akıncı, *Eski Philadelphia...*, s.36; Ertan Gökmen, "XIX Ortalarında Alaşehir", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, S. 1, 2010, s.195.

⁴⁶ Akıncı, *Eski Philadelphia*, s.98

⁴⁷ "1976 yılında o dönemin belediye başkanı olan Necip Necipoğlu'nun bir radyo programında "şehrin kanalizasyon boruları yüzyıllar önce hazırlanmış olup nerede başladığı ve nereden geçtiği, nereye aktığı bilinmeyen bir toplama düzenine bağlı olduğunu" anlatmıştır. Bilge Umar, *Lydia*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 1989, s.60. Bu ifadeye göre galerilerin kanalizasyon olduğu kanısı oldukça yaygındır.

⁴⁸ Akıncı *Eski Philadelphia...*, s.98-99.

⁴⁹ Mese, Yunanca'da "Μεσήγεις (Μεσογείας) ortadaki yer, orta kısım ya da orta gibi anlamlara gelmektedir. Henry Liddell ve Robert Scott's *An Intermediate reek and English Lexicon*, Martino Publishing, New York, 2013, "Μεσήγεις", s.499; Ayrıca, Marlia Mundell Mango çalışmasında, Konstantinopolis'teki Mese Caddesi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Daha fazla ayrıntılı bilgi için bakınız. Marlia M. Mango, "The Porticoed Street at Constantinople" *Byzantine Constantinople Monuments, Topography and Everyday Life* Ed. Nevra Necipoğlu, Brill Leiden, 2001, s.29-51.

⁵⁰ Angeliki/ Morrisson, *Bizans Ekonomisi*, s.98; Koray Özcan, "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Tipolojileri -I Pazar ya da Panayır Yerleşmeler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2006, s.207-208.

çevrelerinde küçük kırsal panayırlar da kurulmuştur ve bu panayırlarda çevre köylerden gelen köylüler, ürettikleri ürünlerini satarak ihtiyaçlarını karşılamışlardır.⁵¹

Philadelphia, gelişmiş bir ticari hayata ve zengin tarımsal ürün çeşitliğine sahip bir kenttir.⁵² Aynı zamanda kent önemli bir yol güzergâhı üzerindedir. Bu nedenlerle kentte farklı bölgelerden gelen birçok tüccar, ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Bu tüccarların önemli grubunu IV. Haçlı Seferi'nden önce kente yerleşmiş olan Venedikli tüccarlar oluşturmuştur. Bu tüccarlar uzun yıllar kentte ikamet etmiş ve burada bir ticaret kolonisi kurmuşlardır. Ayrıca 1986 yılında kente yapılan kazıda, Venedik sikkeleri bulunmuştur. Bu durum Venedikli tüccarların da burada etkin olduğunun bir göstergesidir. Kentte faaliyet gösteren bir diğer tüccar grubu ise Lucca ve Cenovalı tüccarlardır. Söz konusu tüccarların, ham ipek ticareti yaptığı bilinmektedir. Kentte ticari faaliyette bulunan bir başka tüccar grubu da Ermeni tüccarlardır.⁵³ Bu bilgiler çerçevesinde kentte hem yerel hem de uluslararası ticaretin yapıldığı söylenebilir. Bu nedenle kentte Pazar ve panayırların da kurulması muhtemeldir. Ancak söz konusu Pazar ve panayırlar ile ilgili elimizde doğrudan bilgiler mevcut değildir. Ancak, Osmanlı Tahrir Defterlerine baktığımızda, 15. Yüzyılın ikinci yarısında Alaşehir'in Yarhisar mahallesinde son derece büyük bir alışveriş merkezinin bulunduğu ve bu merkezden 23.000 akçeden daha fazla gelir elde edildiği kaydedilmiştir. Bu dönemde Tire kapalı çarşısı ve çevresindeki dükkânlardan 22.000 akçe gelir elde edilmektedir. Bu durum Alaşehir'de kurulan pazarın büyüklüğü hakkında önemli bir fikir verebilir. Söz konusu mahallenin 14'üncü yüzyıldan 17. Yüzyıla kadar ki ismi Yarhisar, 1845'te Karaağaç, günümüzdeki ismi ise Yenice'dir.⁵⁴ Söz konusu mahallenin bulunduğu yerde agora ve işlikte bulunması tesadüfî bir durum olmadığını göstermektedir. Ayrıca 1844-45 yılları Temettüat verilerine göre, kentteki tüccar sınıfının %53'nü gayrimüslim tüccarlar oluşturmaktadır. Osmanlı Döneminde de Anadolu, Rumeli, Ege adalarında ve Arap şehirlerinde birçok panayır kurulmaktaydı. Bu panayırların büyük bir kısmı ve uluslararası nitelikte olanların önemli bir kısmı Balkanlarda kurulmuştur. Bu panayırların birçoğunun bahsedilen yerlerde, özellikle de gayrimüslimlerin yaşadığı bölgelerde uzun yıllardan beri kuruluyor olması onların Bizans İmparatorluğu zamanında kurulan panayırların bir devamı niteliğinde olduğunu göstermektedir. Zira Osmanlı İmparatorluğu, söz konusu panayırların devam etmesi için gereken desteği sağlamış ve bu destek sayesinde de Anadolu ve Balkanlarda kurulan panayırlar uzun yıllar devam etmiştir. Bu panayırlardan Balkanlarda kurulanlar; Dolyan panayırları, Maşkolur ve Alasonya panayırlarıdır. Anadolu'da ise 16. Yüzyılda sadece Seyidgazi, Nazilli ve Alaşehir panayırlarının olduğu bilinmektedir.⁵⁵ Philadelphia'daki pazar ve panayırların da öteden beri devam edegelen mekânda kurulmuş olma ihtimali yüksektir. Kenti ziyaret eden Evliya Çelebi ve Henry

Christmast gibi seyyahların verileri dikkate alındığında⁵⁶ bu mekanların kentin merkezinde bulunan eski agoranın bulunduğu çevrede ve sur dışında konumlanmış olma ihtimali yüksektir.

Sonuç

Philadelphia, stratejik açıdan önemli yollar, hâkim tepeler ve verimli düzlükler üzerine kurulmuş ve kale kent olarak gelişmiştir. Sahip olduğu coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle de birçok ekonomik alanda faaliyet göstermiştir. Söz konusu ekonomik alanlar; tekstil, deri, gıda, boya, tarımsal üretim ve ticarettir. Kentin yürütmüş olduğu bu ekonomik faaliyetler sayesinde, kentin ticari mekanları da bu doğrultuda oluşmuştur. Philadelphia, kale kent olduğu için mekânsal örgütlenmesi bu minvalde şekillenmiştir. Kentin ticari mekanları, sur içi ve sur dışında konumlanmıştır. Ancak kentteki arkeolojik kazı çalışmaları 1990'lı yıllarda durdurulduğu için söz konusu mekanlar hakkında çok detaylı bilgiler elde edilememiştir. Ayrıca modern yerleşim yerleri, eski yerleşim yerlerinin üzerine kurulduğu için tarihi yapılar çok fazla tahribata uğramıştır. Ancak kent merkezine yakın bir yerde tesadüfen bulunan agora ve Manisa Arkeoloji Müzesi'nin yapmış olduğu sondaj çalışması sayesinde tespit edilen işlik, kentin ticari mekanlarının antik döneme ait yapılar üzerinde değişim ve dönüşüm yapılarak kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir. Dahası, çalışma sürecinde incelediğimiz kaynaklar, kazı ve sondaj raporlarından elde ettiğimiz veriler ile kentin yerleşim alanlarının kurulduğu dönemden itibaren çok fazla değişmediğini, aynı mekanlar üzerinde varlığını sürdürdüğünü gözlemledik. Diğer bir taraftan da kentin, ekonomik faaliyetlerinde süreklilik gösterdiğini anladık. Bu bilgiler doğrultusunda kentin, ticari mekanları olan atölyeler ve dükkanların kent merkezinde bulunan cadde üzerinde konumlandığını, pazar ve panayırların ise kent surlarının yakın çevresinde bulunan boş arazilerde ve şehirden daha uzak kırsal alanlarda kurulduğunu söyleyebiliriz.

⁵¹ Tuncer Baykara, Türkiye'nin Sosyal ve İktisadi Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar), Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2000, s.248; ⁵¹ Laiou/ Morrişon, Bizans Ekonomisi, s.98.

⁵² Zachariadou, Trade and Crusade Venetian Crete..., s.129.

⁵³ Wilhelm Heyd, Yakın Doğu Ticaret Tarihi, (Çev. E. Ziya Karal), TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 265; Meriç, "1986 Yılı Alaşehir Kazı Raporu," s.243; Chandler, Travels in Asia Minor... s.312; Telesforo Bini, I Lucchesi a Venezia. Alcuni Studi Sopra i Secoli XIII e XIV, Lucca, 1853, s.48; Baskıcı, Bizans Döneminde Anadolu..., s.210.

⁵⁴ Gökmen, "XIX Ortalarında Alaşehir", s.196.

⁵⁵ Suraiya Faroqhi, "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar: İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe", (Çev. Melek Eğilmez), ODTÜ Gelişme Dergisi, Özel Sayı, Ankara,1978, s. 60; Erdoğan, "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon..." s.125-126; Gökmen, "XIX Ortalarında Alaşehir", s.213; Suraiya Faroqhi, Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı, (Çev. Emine S. Özcan), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s.162.

⁵⁶ Evliya Çelebi kentte haftada bir kurulan pazara civar köylerden tüccarların ve köylülerin gelip alışveriş yaptığını anlatır. Henry Christmast ise kenti ziyareti sırasında kente yakın bir yerde kurulan panayırdan söz etmektedir Evliya Çelebi, Seyahatname, s. 59; Christmast, İstanbul ve Ege Yollarında...s.127.

KAYNAKÇA

- Ahrweiler, Helene, "La région de Philadelphie, au XIVE siècle (1290-1390", Dernier bastionnel 'Hell'enismeen Asie Mineure," *Comptes Rendus de l'Acad'emie des Inscriptions et Belles-Lettres*, C. CXXVII, S. 1, 1983, s. 175-197.
- Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin *İktisadi ve İçtimai Tarihi 1243-1453*, C. I, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979.
- Asgari, Nurşin, "Uşak Selçukler ve Çevresinden Roma Çağı Lahitleri ve Mermer Ocakları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. 25, 1981, s. 11-48.
- Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, (Haz. K. Yavuz ve Y. Saraç) Mas Matbaacılık, İstanbul, 2003.
- Akinci, Recep, *Eski Philadelphia Bugünkü Alaşehir*, İzmir Ticaret Basımevi, İzmir, 1949.
- Angelov, Dimiter, *Imperial Ideology and Political Thought in Byzantium, 1204-1330*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- Aslan, İsmail, *1844-1845 Yılı Temettüat Defterlerine Göre Alaşehir Kazası'nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2010.
- Baskıcı, Murat, *Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2016.
- Bini, Telesforo, *I Lucchesi a Venezia. Alcuni Studi Sopra i Secoli XIII e XIV*, Lucca, 1853.
- Buchwald, Hans, "The church of St. John the Theologian in Alasehir' (Philadelphia)", *JÖP*, C. XXX, s. 301-318.
- Buchwald, Hans, "Lascariid Architecture", *Form, Style and Meaning in Byzantine Church Architecture*, Ashgate Variorum, Sydney, 1999, s. 261-296.
- Chandler, Richard, *Travels in Asia Minor and Greece*, The Clarendon Press, C. I, Oxford, 1774.
- Choisy, Auguste, *Historia de L'Architecture*, C. I, Gauthier- Villars, Imprimeur- Libraire, Paris, 1899.
- Christmast, Henry, *İstanbul ve Ege Yollarında: 1851'de İzmir, Efes, Bergama, Salihli, Alaşehir, Denizli, Akhisar*, (Çev. Mustafa Özbaş), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Curtius, Ernst, "Philadelphiea, Nachtrag zu den Beiträgen zur Geschichte und Topographie Kleinasiens" *Aus den Abhandlungen der Königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, Tafel VIII, 1872, s. 93-96.
- Çelgin, Güler, *Eski Yunanca Türkçe Sözlük*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018.
- Çorapçıoğlu, Gülferah Ö. ve Demet U. Binan, "Su Değirmenlerine Yönelik Bir Belgeleme ve Koruma Yöntemi", *Megaron*, C. XII, S. 2, 2017, s. 228-248.
- Erdoğan, Meryem K., "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı", *Belleten*, C. LXXX, S. 287, 2016, s. 123-155.
- Evlîya Çelebi, *Seyahatname*, (Haz. Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Faroqhi, Suraiya, "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar: İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe", (Çev. Melek Eğilmez), *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Özel Sayı, Ankara, 1978, s. 39-85.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1500-1650*, Türkiye Araştırmaları Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, (Çev. Emine S. Özcan), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006.
- Foss, Clive, *Bizans ve Türk Dönemlerinde Sardis*, (Çev. Çiğdem O. Demiroğlu), Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2011.
- Gimpel, Jean, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, (Çev. Nazım Özüaydın), Tübitak Yayınları, Ankara, 2004.
- Gökmen, Ertan "XIX Ortalarında Alaşehir", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, S. 1, 2010, s. 191-230.
- Hemer, Colin J., *The Letters to the Seven Churches of Asia in their Local Setting*, Jot Press Sheffield, 1989.
- Heyd, Wilhelm, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. E. Ziya Karal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Hierokles, *Le synekdemòs d'Hièroklès. Et L'opuscule géographique de Georges de Chypre*, (Ed. Ernest Honigmann), Éditions de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves, Brüksel, 1939.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. I, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1994.
- Kaleli, Emrullah, "Bizans İmparatorluğu'nda İpeğin Rolü ve Kullanımı" *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S. 20, 2019, s. 215- 233.
- Klaudios Ptolemaios, *The Geography*, (Çev. Edward L. Stevenson), Dover Publications, New York, 1991.
- Kapeller Preiser, Johannes, *Der Episkopat im späten Byzanz: ein Verzeichnis der Metropoliten und Bischöfe des Patriarchats von Konstantinopel in der Zeit von 1204 bis 1453*, Verlag, Saarbrücken, 2008.
- Kılıç, Özlem Ç., *Endüstriyel Arkeoloji ve Yel Değirmenleri: Karakol Köyü Örneği*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2011.

- Koch, Guntram, Türkiye'deki *Geç Antik Dönem Önemli Merkezle ile Birlikte Erken Hıristiyan Sanatı*, (Çev. Ayşe Aydın), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Laiou, Angeliki ve Cecile Morrisson, *Bizans Ekonomisi*, (Çev. Bahattin Bayram), Runik Kitap, İstanbul, 2020.
- Lopez, Robert S., "Silk Industry in the Byzantine Empire". *The University of Chicago Press on behalf of the Medieval Academy of America*, C. XX, S. 1, 1945, s. 1-42.
- Lampakis, Georgios, *Oi Epta Asteres tis Apokalypseos*, Pourmaras P. S., Atina, 1909.
- Macrides, Ruth J. "Blattion" *ODB*, (Ed. Alexander P. Kazhdan vd.), C. I, OUP, 1991, s. 296.
- Magie, David, Anadolu'da *Romalılar: Batı Anadolu ve Zenginlikleri*, (Çev. Nezih Başgelen ve Ömer Çapar), C. II, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.
- Maksimios, "Skoteine (Boreine): Testament of Maximios for the Monastery of the Mother of God at Skoteine near Philadelphia", Çev. George Dennis, *Byzantine Monastic Foundation Documents*, (Ed. John Thomas ve Angela Constantinides Hero), Dumbarton Oaks, C. III, Washington DC, 2000, s.1176-1195.
- Mango, Marlia M., "The Porticoed Street at Constantinople" *Byzantine Constantinople Monuments, Topography and Everyday Life*, (Ed. Nevra Necipoğlu), Brill Leiden, 2001, s. 29-51.
- Meriç, Recep, "1986 Yılı Alaşehir Kazısı Raporu", (IX. Kazı Sonuçları Toplantısı), C. II, Ankara, 1987.
- Meriç, Recep, "1988 Yılı Alaşehir Kazısı", (X Kazı Sonuçları Toplantısı), C. I, Ankara, 1990.
- Meriç, Recep, "1987 Yılı Alaşehir Kazısı", *T. C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı, X. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 1988.
- Meriç, Recep, "1990 Yılı Alaşehir Kazısı", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. I, Ankara, 1991.
- Meriç, Recep, *Hermus (Gediz) Valley in Western Turkey Result of an Archaeological and Historical Survey*, Ege Yayınları, İstanbul, 2018.
- Mısırlı, Arif ve Özgüven Burcu, "Bizans Dönemi'nde Kentin Dönüşümü: Agoraların Yeniden Kullanımına İlişkin Bir Değerlendirme", Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Değişken Kent: *Değişen Kent, Mekân ve Biçim Bildiriler Kitabı*, (Ed. Ayşe S. Kubat, Eren Kürkcüoğlu, Ezgi Küçük vd.), Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 539-554.
- Modjtchedi, Rana, *Alaşehir'de Mimari Mirasın Durumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988.
- Nasturel, Ş. Pierre, "Recherches sur le Testament de Maxime de Skoteinè (1247)", (Ed. Hélène Ahrweiler), *Philadelphie Et Autres Etudes*, Publications de la Sorbonne, Paris, 1984, s. 69-100.
- Ostrogorsky, George, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret İştan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Özcan, Koray, "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Tipolojileri -I Pazar ya da Panayır Yerleşmeler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VI, S. 1, 2006, s. 205-224.
- Plinius, *The Natural History of Pliny*, (Çev. John Bostock ve Henry T. Riley), Henry G. Bohn, MDCCCLV, C. I, London.
- Pralong, Annie, "Les Remparts De Philadelphie", (Ed. Hélène Ahrweiler), *Philadelphie, Et Autres Etudes*, Publications De La Sorbonne, Paris, 1984, s. 101-125.
- Ramsay, William M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), MEB Basımevi, İstanbul, 1960.
- Runciman, Steven Haçlı *Seferleri Tarihi*, (Çev. Fikret İştan), C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.
- Redford, Scott, "Caravanserais and Commerce" *Trade in Byzantium Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, Ed. Paul Magdalino, Nevra Necipoğlu ve Ivana Jevti, Koç Üniversitesi, İstanbul, 2013, s. 297-311.
- Sevcenko, Nancy, "Silk" *ODB*, (Ed. Alexander P. Kazhdan ve diğerleri), C. III, OUP, 1991, s. 1896-1897.
- Strabon, *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII-XIII-XIV), (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Sülek, Eren ve Lütfü Ekinci, "Manisa'nın Alaşehir ilçesinin Yenice Mahallesi'nde 156 Ada 13 Parsel 'de 10. 05. 2016'de Yapılan I ve II Numaralı Sondaj ve Kazı Raporu", Manisa Arkeoloji Müzesi Arşivi, 2016.
- Steinherr, Irene B., "Notes Pour l'histoire de Alaşehir (Philadelphie) Au XIV Siècle", (Ed. Hélène Ahrweiler), *Philadelphie, Et Autres Etudes*, Publications De La Sorbonne, Paris, 1984, s. 17-38.
- Stephani Byzantii, "Philadelphiea", *Ethnica*, C. V: Φ-Ω Ed. Margarethe Billerbeck Et Arlette Neumann-Hartmann, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2017
- Strabon, *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII-XIII-XIV), (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tavukçu, Ali vd., "Alaşehir – Philadelphia Araştırmaları", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (Haz. A. Özme) C. I, Gaziantep, 2014, s. 301-320.

Tekin, Zeki, “Saraçhane” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 111-113.

Texier, Charles, *Küçük Asya*, (Çev. A. Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, C. I-II, Ankara, 2002.

Thomson, Homer T., “The Agora at Athens and the Greek Market Place”, *Journal of the Society of Architectural Historians*, C. XIII, S. 4, 1954, s. 9-14.

Turnator, Ece, “Trade and Textile Industry in the State of Nicaea through the Romance of Livistros and Rodamne (Thirteenth Century)”, *Trade in Byzantium Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, (Ed. Paul Magdalino, Nevra Necipoğlu ve Ivana Jevti), Koç Üniversitesi, 2013, s. 313-321.

Umar, Bilge, *Lydia*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 1989.

Vryonis, Speros, *Küçük Asya’da Orta Çağ Helenizminin Çöküşü ve 11. Yüzyıldan Başlayarak 15. Yüzyıla Kadar İslamlaşma*, (Çev. İdem Erman), Kalkedon, İstanbul, 2020.

Whittow, Mark, *Social and Political Structures in the Meander Region of Western Asia Minor on the Eve of the Turkish Invasion*”, Philosophy, Oxford University, Doktora Tezi Oxford, 1987.

Zachariadou, *Eliazabeth*, *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Mentesh and Aydin (1300-1415)*, Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studie, Venice, 1983.

EXTENDED ABSTRACT

Philadelphia was founded on the lower register of the slopes of Mount Tmolus (Bozdağlar), in the valley of Kogomos River (Alaşehir River), which was reaching Hermus (Gediz River), and on the three hills situated on the meeting point of the Aegean shores and the Central Anatolia in the Late Hellenistic period. Thanks to its geographical, strategic, and commercial importance, it has been a significant city during the Late Hellenistic period. And then, under the rule of the Byzantine Empire, it preserved its prestige in political, commercial, social, religious, and cultural respects and became one of the distinguishable towns within the empire. Furthermore, its castle was one best example of the most substantial military construction of Byzantium in Western Asia Minor. One of the crucial reasons why the city was so prominent and influential is its commercial dynamics affected the commercial organization of the town on a grand scale. That's why the primary goal of this study is to understand the workshops of Philadelphia by approaching financial and commercial activities in the city. Thus, it enables one to know the morphologic structure of the town considerably and reveals the economy and trading of the city. In contrast, the literature study for the primary sources provides less information for the sake of the topic. Besides, the archeological excavations in the city were stopped in the 1990s. All of these adverse circumstances led us to choose the *retrodictio method* so as to cope with the situation and get to know more about financial and commercial life in Philadelphia.

Three features enabled Philadelphia to be active in various trading activities. First was its excellent location, meaning the mountains around were controlling the critical trade routes. Secondly, it was settled on fertile lands for fertile cultivation. The third is that it arose as a stark city having durable defense walls in the Middle Ages. These three manners led the town to play an important role in some trading activities. Textile was one of them. Philadelphia was the center of Byzantium for its textile economy between the XIII and XIV centuries. Generally, producing purple fabrics made of silk, which symbolized dignity and prosperity, and other significant materials played an essential role in the city's commercial affairs. Nonetheless, it was not the only fact that made the town famous within the empire. It should be noticed that having raw materials provided by the city's own manufacturing and an incredible amount of qualified textile employees in Philadelphia also played an important role. Another commercial activity in the town was the leather industry. It helped to increase its prestige by hosting fully-developed tanneries. To demonstrate, it had a positive effect on shoe manufacturing, and the emperor Theodore II Laskaris (r. 1254- 1258) rewarded these improvements by giving the shoemakers of Philadelphia a respectful professional status. About the city's food production is known that there were cultivated broad types of foods and then manufactured as processed products such as flour and olive oil. In order to able to process flour and olive oil, it was constructed the windmills and the watermills. Even though their remains survived, they are in some private properties today. The dyeing workshops consisted of another branch of commercial activities in the city. It was a sector that provided colors not only for the textile but for other use of it, so it led to flourishing some workshops in the town. Last but not least, a critical financial percentage of the city's economy was trading owing to its geographical position, industrial production (i.e., textile, leather, food, and dyeing), and cultivation. Thus, Philadelphia attracted the interest of domestic and foreign merchants, especially Venetians, Genovese, Luccans, and Armenian traders. As a result of excess demand, traditional and international fairs and bazaars were established.

The commercial organization of the city comprised the economic activities introduced before, and the workshops took place both beyond and behind the defense walls of the town. Today, however, our information about the workshops of Philadelphia is limited to written sources and a few rescue excavations because there has been no active archaeological excavation in the region since the 1990s. What is more, disabled us from learning about the commercial organization in the medieval city is that the modern settlement in Alaşehir was built upon the medieval town of Philadelphia; therefore, it almost destroyed the architectural monuments of the medieval town. Yet, it is interesting that the city's agora was accidentally discovered near the modern city center during the infrastructure work by the municipality of Alaşehir in 1949. According to the findings of the trilling study of the Archaeological Museum of Manisa in 2016, a workshop was discovered near the agora. Briefly, could all this indicate that the ancient city's workshops continued to use the same purposes but somehow transformed into new spaces in the medieval town? The data collected for the study demonstrates that the division of the commercial organization hasn't changed since the time under Orthodox Christian rule. In conclusion, we can say that on the one hand, the workshops of the medieval city took place in or around the agora, meaning inside the city, but on the other hand, the bazaars and the fairs took place outside of the city.